

Gráfok metszési paramétere és alkalmazásai

Hajnal Péter

Bolyai Intézet, TTIK, SZTE, Szeged

2024. ősz

Az előadás a metszési szám nevű gráfparaméterről szól.

Ez egy olyan gráfparaméter, amely egy adott gráfról megmondja, hogy „milyen messze” van a síkgráfoktól.

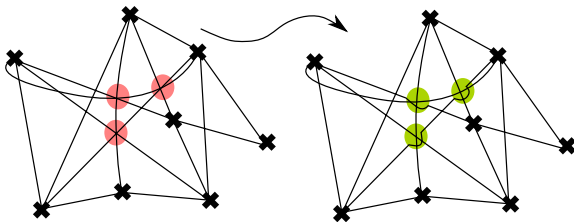
Speciálisan síkgráfok esetén a paraméter 0 lesz.

Reguláris lerajzolás

Definíció

A G gráf egy λ lerajzolását *regulárisnak* nevezünk, ha a lerajzolásban nincs három élgörbe közös belső ponttal.

A regularitás egy technikai feltétel. Egy lerajzolás ha megsérti ezt a feltételt, akkor kis lokális változtatással elérhetjük, hogy lényegében ugyanaz a lerajzolás már reguláris legyen.

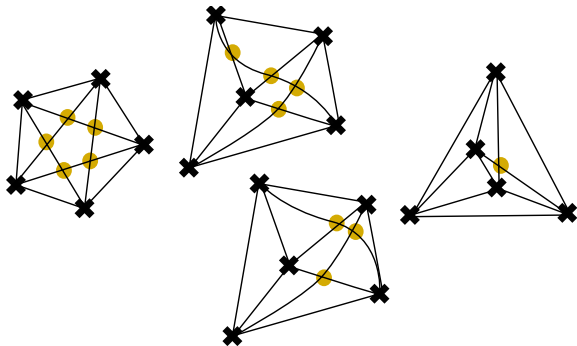
Definíció

Legyen G egy gráf λ egy reguláris lerajzolása.

$$x(G, \lambda) = |\{P \in \mathbb{R}^2 : P\text{-n több élgörbe áthalad}\}|.$$

Egy lerajzolás metszési számát definiálhattuk volna úgy is, hogy a regularitást nem tesszük fel. Ekkor azon nem-csúcs pontokat, amin több élgörbe halad át súlyozottan kell számolni. Ha egy ilyen ponton k élgörbe halad át, akkor súlya $\binom{k}{2}$.

Példák

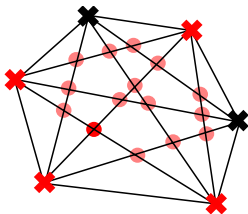

$G = K_5$ esetén több lerajzolást vettünk. A különböző lerajzolásokhoz különböző metszési szám tartozik: $x(K_5, \lambda) = 5$, $x(K_5, \lambda') = 4$, $x(K_5, \lambda''') = 3$, $x(K_5, \lambda'''') = 1$.

Példák

$G = K_n$, a λ lerajzolás legyen olyan, hogy a csúcsok egy konvex n -szög csúcsaira illeszkedjenek. Azért, hogy reguláris lerajzolóhoz jussunk, kissé perturbáljuk véletlenül a csúcsokat. Továbbá az élgörbék legyenek szakaszok. Az így kapott λ lerajzolásra $x(K_n, \lambda) = \binom{n}{4}$. Hiszen a metszések és a csúcsnégyesek között bijekció létesíthető.

K_6 esetét az alábbi ábrán láthatjuk.

Ha $R \subseteq G$, akkor a G egy λ lerajzolása megszorítható R -re (λ értelmezési tartományát leszűkítjük a részgráf csúcsaira, éleire).
Jelölésben: $\lambda|_R$.

Következmény

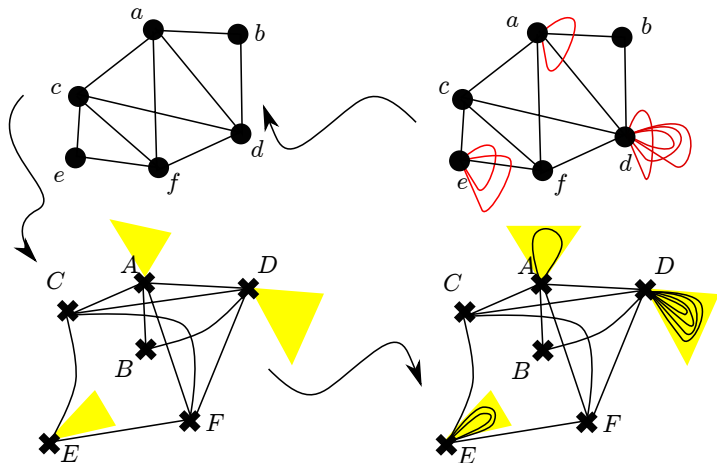
Legyen H egy n pontú egyszerű gráf ($H \subseteq K_n$) ekkor
 $x(H, \lambda|_H) \leq \binom{n}{4} = O(n^4)$, ahol λ a teljes gráf korábbi lerajzolása.

Észrevétel: Hurokélek nem számítanak

Legyen G és G_0 két gráf, G -ből úgy kapjuk G_0 -at, hogy G -ből hurokéleket hagyunk el (vagy fordítva: G_0 -ból úgy kapjuk G -t, hogy hurokéleket adunk hozzá). Ekkor G_0 tetszőleges λ lerajzolása kiterjeszthető G egy $\hat{\lambda}$ lerajzolására úgy, hogy ne keletkezzen további metszés, azaz $x(G, \hat{\lambda}) = x(G_0, \lambda)$.

Tekintsük a G_0 gráf λ lerajzolását egy x csúcs környékén. Elég kis környezetben az x -ben összefutó élek egy csillag alakzatot alkotnak, amely ágai között „elég hely van” tetszőleges számú hurokélnek.

Hurokélek nem számítanak ábrán

Párhuzamos élek számításának

Legyen G egy gráf. Legyen G_0 az az egyszerű gráf, amit G -ből úgy kapunk, hogy elhagyjuk a hurokéleket és minden párhuzamos élseregéből egyetlen élet tartunk meg. Fordítva: A G_0 egyszerű gráfból úgy kapjuk G -t, hogy hurokéleket adunk hozzá vagy/és létező élek mellé párhuzamos élt adunk hozzá. Ekkor G_0 tetszőleges λ szép lerajzolása kiterjeszthető G egy $\hat{\lambda}$ szép lerajzolására. Azaz $x(G_0, \lambda) = 0$ esetén $x(G, \hat{\lambda}) = 0$.

Tekintsük a G_0 gráf λ lerajzolását egy e élgörbe környékén. Ennek lesz egy kis holdacska szabad környezete, ahol „elég hely van” tetszőleges számú párhuzamosélnak. A hurokélek hozzáadása az előző észrevétel alapján megoldható.

A definíció

Definíció (Metszési szám)

$$x(G) = \min\{x(G, \lambda) : \lambda \text{ reguláris}\}.$$

Észrevétel

$x(G) = 0$ akkor és csak akkor, ha G síkgráf.

Feladat

$$x(K_5) = x(K_{3,3}) = 1.$$

Egy n pontú G egyszerű gráf esetén $x(G) = O(n^4)$.

Történeti megjegyzések

A fogalom a XX. század 40-es éveiben született, amikor Turán Pál munkaszolgálatosként egy téglagyárban dolgozott.

Feladata csillék tologatása volt kemencék és vasúti kocsik között. A kemencék és a felrakódó helyek páronként össze voltak kötve a csillék síneivel.

A munka lenehezebb része két sín találkozáskor volt, amikor a csillék megzökkentek.

Természetes volt a kérdés: olyan sínrendszer tervezése, amely n kemencét és m felrakódó helyet köt össze és minimális számú sín-találkozással rendelkezik.

Azaz a kérdés $x(K_{n,m})$ meghatározása. Később vetették fel $x(K_n)$ meghatározásának problémáját.

Habár mindkét esetben sejtik az optimális lerajzolást, a sejtés mind a mai napig központi nyitott kérdés.

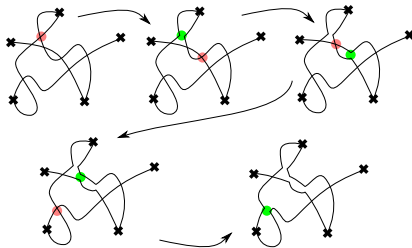
Egy szépítési lépés

Ha e és f két él, közös v csúccsal rendelkeznek és élgörbéik átmetszik egymást, akkor nem gazdaságos a lerajzolás.

v szomszédjai felől v felé haladva az átmetszés helyett „váltsanak görbét az élek”.

Ekkor ugyanazon gráf egy lerajzolását kapjuk, az eredeti λ lerajzolást λ' -re cserélhetjük. Közben eggyel csökkent a metszési szám.

Egy szépítési lépés ábrán

Definíció

Egy λ lerajzolás V -szép lerajzolás, ha az összefutó élgörbék nem metszik át egymást.

Észrevétel

A G gráf tetszőleges λ lerajzolásához található olyan λ' V -szép lerajzolás, amelyre $x(G, \lambda') \leq x(G, \lambda)$.

Triviális becslés a metszési számra

Emlékeztető

Legyen G egyszerű síkgráf. Ha $|V| \geq 3$, akkor $|E| \leq 3|V| - 6$.

Emlékeztető

Tetszőleges G egyszerű síkgráfra $|E| \leq 3|V|$.

Következmény (Triviális becslés a metszési számra)

Legyen G egy egyszerű gráf és λ tetszőleges reguláris lerajzolása, ekkor

$$x(G, \lambda) \geq |E| - 3|V|.$$

A triviális becslés bizonyítása

Legyen R részgráfja G -nek úgy, hogy $V(G) = V(R)$ és $E(R)$ egy olyan maximális élhalmaz, hogy $\lambda|_R$ -ben az élgörbék szépen legyenek lerajzolva.

Ekkor az emlékeztetőből adódik, hogy $|E(R)| \leq 3|V|$.

Így $|E(G)| - |E(R)|$, azaz legalább $|E(G)| - 3|V|$ darab él van, ami nincs R -ben.

Ezek mindegyikére (külön-külön) a λ -élgörbéjét $(R, \lambda|_R)$ -hoz adva metszésnek kell keletkezni (R választása miatt).

Ezek mind különböző metszések (valemely R -beli és különböző $E(G) - E(R)$ -beli élek között vannak).

Ezekből következik, hogy

$$x(G, \lambda) \geq |E(G)| - 3|V|.$$

A Metszési Lemma

Tétel (Metszési lemma: Ajtai–Chvátal–Newborn–Szemerédi 1982 és Leighton 1983)

Ha G egyszerű gráf és $|E| \geq 4|V|$, akkor

$$x(G) \geq \frac{1}{64} \frac{|E|^3}{|V|^2}.$$

Egyszerű gráfokra vonatkozó élbecslés garantálja, hogy G nem síkgráf, azaz $x(G) \geq 1$.

A Metszési Lemma egy következménye

Következmény

$$x(K_n) \geq \frac{1}{64} \frac{\binom{n}{2}^3}{n^2} = \frac{1}{128} n^4 + O(n^3) = \Omega(n^4).$$

Az Ω jelölés jelentése: alsó becslés egy rejtett (pozitív) konstanssal. (Ahogy O egy felső becslés egy rejtett (pozitív) konstanssal.) Ha a nagyságrendben alsó és felső becslés is adható pozitív konstansokkal, akkor a Θ jelölést használjuk.

Következmény

$$x(K_n) = \Theta(n^4).$$

A Metszési Lemma bizonyítása

Legyen λ a G -nek tetszőleges V -szép lerajzolása.

Vegyük azt az $\underline{R}$ véletlen feszített részgráfot, amelyet úgy kapunk, hogy minden csúcsra függetlenül döntünk: p valószínűséggel meghagyjuk, illetve $1 - p$ valószínűséggel eltöröljük a csúcsot. (p -t később határozzuk meg.)

Alkalmazzuk a lemmát $\underline{R}$ -re. Ekkor

$$x(\underline{R}, \lambda|_{\underline{R}}) \geq |E(\underline{R})| - 3|V(\underline{R})|.$$

Vegyük mindkét oldal várható értékét. Az egyenlőtlenség természetesen a várható értékek között is fennáll:

$$\mathbb{E}(x(\underline{R}, \lambda|_{\underline{R}})) \geq \mathbb{E}(|E(\underline{R})|) - 3\mathbb{E}(|V(\underline{R})|).$$

A Metszési Lemma bizonyítása (folytatás)

Nézzük a várható értékeket! A bal oldalon két metsző él megmaradása szükséges, amihez 4 pont megmaradása kell. A jobb oldalon az élekhez 2 pont megmaradása kell, a pontokhoz pedig egy.

Az egyes pontok megmaradásának valószínűsége p , különböző pontok megmaradása független események. Ebből:

$$p^4 x(G, \lambda) \geq p^2 |E(G)| - 3p |V(G)|.$$

p értéke pozitív lesz, így egyenlőtlenségünket leoszthatjuk p^4 -nel.

$$x(G, \lambda) \geq \frac{|E(G)|}{p^2} - \frac{3|V(G)|}{p^3}.$$

A Metszési Lemma bizonyítása (folytatás)

Válasszuk p -t $\frac{4|V|}{|E|}$ -nek. (Ez feltételünk alapján legfeljebb 1.) Ekkor

$$x(G, \lambda) \geq \frac{1}{16} \frac{|E|^3}{|V|^2} - \frac{3}{64} \frac{|E|^3}{|V|^2} = \frac{1}{64} \frac{|E|^3}{|V|^2}.$$

Ha λ egy optimális lerajzolás, akkor kapjuk a tétel állítását.

Végső megjegyzés

Az $\frac{1}{64}$ együttható a bizonyításból adódott.

Több odafigyeléssel javítható, de optimális értéke nem ismert.

A metszési lemma geometriai alkalmazása

Definíció

Legyen $\mathcal{P} \subseteq \mathbb{R}^2$ egy véges síkbeli ponthalmaz és $\mathcal{E}$ egy véges síkbeli egyenes halmaz.

$$I(\mathcal{P}, \mathcal{E}) = |\{(P, e) : P \in \mathcal{P}, e \in \mathcal{E} \text{ és } P \text{ } \perp\!\!\!\cdot \text{ } e\}|,$$

ahol $P \text{ } \perp\!\!\!\cdot \text{ } e$ az jelöli, hogy a P pont illeszkedik az e egyenesre.

Tétel (Szemerédi–Trotter-tétel 1983)

$$I(\mathcal{P}, \mathcal{E}) \leq 4(|\mathcal{P}||\mathcal{E}|)^{2/3} + 4|\mathcal{P}| + |\mathcal{E}|.$$

A felső becslés nagyságrendje

$$\mathcal{O}(|P|^{2/3}|\mathcal{E}|^{2/3} + |\mathcal{P}| + |\mathcal{E}|) = \mathcal{O}(\max\{|\mathcal{P}|^{2/3}|\mathcal{E}|^{2/3}, |\mathcal{P}|, |\mathcal{E}|\}).$$

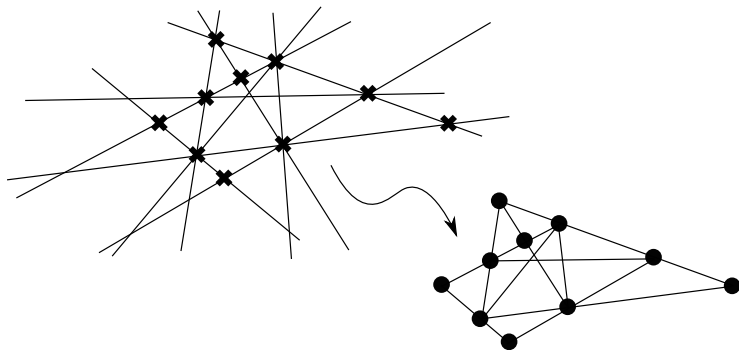
Megjegyezzük, hogy tetszőleges p és e pozitív egészekre megadható olyan p elemű $\mathcal{P}$ pontthalmaz és e elemű $\mathcal{E}$ egyenesthalmaz, hogy a köztük lévő illeszkedés legalább ezred része legyen a felső becslésnek.

Azaz a felső becslés nagyságrendje optimális.

A bizonyítás

Feltehető, hogy minden $e \in \mathcal{E}$ egyenes áthalad $\mathcal{P}$ -beli ponton.

Készítsünk egy egyszerű gráfot $\mathcal{P}$ -ből és $\mathcal{E}$ -ből: $\mathcal{P}$ elemei lesznek a csúcsok. Két csúc, $P, Q \in \mathcal{P}$ akkor és csak akkor szomszédos, ha egy $e \in \mathcal{E}$ egyenesre illeszkednek és ezen nincs közöttük más $\mathcal{P}$ -beli pont.

A bizonyítás (folytatás)

Ekkor $V = |\mathcal{P}|$.

Az élek számát is kifejezhetjük a kiinduló geometriai konfigurációnk paramétereiből:

$k \geq 1$ esetén, ha egy egyenesre k darab $\mathcal{P}$ -beli pont esik, akkor ezen az egyenes $k - 1$ éllel járul gráfunkhoz.

Az így összeszámolt részeredményeket összeadva minden egyenesre, kapjuk hogy $|E| = I(\mathcal{P}, \mathcal{E}) - |\mathcal{E}|$.

Legyen λ gráfunk azon lerajzolása, ahol minden csúcs $\mathcal{P}$ -beli helye által reprezentált és az élgörbék egyenes szakaszok (így minden élgörbe a megfelelő két végpont szomszédságát bizonyító $\mathcal{E}$ -beli egyenes egy szakasza).

Továbbá $x(G) \leq x(G, \lambda) \leq \binom{|\mathcal{E}|}{2} \leq |\mathcal{E}|^2$.

A bizonyítás (folytatás)

1. eset: $|E| < 4|V|$. Azaz $I(\mathcal{P}, \mathcal{E}) - |\mathcal{E}| < 4|\mathcal{P}|$.

2. eset: $|E| \geq 4|V|$. Ekkor a metszési lemma alkalmazható:

$$|\mathcal{E}|^2 \geq \binom{|\mathcal{E}|}{2} \geq x(G, p) \geq \frac{1}{64} \frac{(I(\mathcal{P}, \mathcal{E}) - |\mathcal{E}|)^3}{|\mathcal{P}|^2}.$$

Ebből rendezéssel, adódik, hogy

$$4|\mathcal{P}|^{2/3}|\mathcal{E}|^{2/3} \geq I(\mathcal{P}, \mathcal{E}) - |\mathcal{E}|.$$

Mindkét esetben igaz a bizonyítandó.

Az alapprobléma

Definíció

$A, B \subset \mathbb{R}$ véges halmazok. $A + B = \{a + b : a \in A \text{ és } b \in B\}$ és $A \cdot B = \{a \cdot b : a \in A \text{ és } b \in B\}$. (Azaz a szokásos komplexus összeadás és szorzás műveletét vizsgáljuk.)

$A + A$ -t, illetve $A \cdot A$ -t az A halmaz összeghalmazának, illetve szorzathalmazának nevezzük.

Kérdés: Milyen nagy, illetve kicsi lehet $|A + A|$ és $|A \cdot A|$? A továbbiakban legyen $|A| = n$.

Alapészrevételek: Összeghalmaz

$|A + A|$ legfeljebb $\binom{n}{2} + n$.

Legyen A egy véletlenül választott n elemszámú számhalmaz, ekkor $A + A$ majdnem biztosan $\binom{n}{2} + n$ elemű lesz.

Becsüljük $|A + A|$ minimumát. Legyen A olyan, hogy elemei $a_1 < a_2 < \dots < a_n$.

- Alsó becslés:

$$a_1 + a_1 < a_1 + a_2 < \dots < a_1 + a_n < a_2 + a_n < \dots < a_n + a_n.$$

alapján mindig lesz legalább $2n - 1$ különböző érték $A + A$ -ban.

- Felső becslés: Ha A számtani sorozat, akkor $|A + A| = 2n - 1$.

Alapészrevételek: Szorzathalmaz

$|A + A|$ és $|A \cdot A|$ legfeljebb $\binom{n}{2} + n$.

Legyen A egy véletlenül választott n elemszámú számhalmaz, ekkor $A \cdot A$ majdnem biztosan $\binom{n}{2} + n$ elemű lesz.

Becsülhetjük $|A \cdot A|$ minimumát. $|A \cdot A|$ lehet $2n - 1$, például geometriai sorozatnál.

Lineáris alsó becslés is adható: Ehhez vegyünk A -nak egy nagy részét amely azonos előjelű (ez választható legalább $\lfloor (n - 1)/2 \rfloor$ elemszámúnak).

Majd a kiválasztott elemek abszolút értékeinek logaritmusára alkalmazzuk az additív rész alsó becslését.

A sejtés

A maximális elemszámmal szemben a minimális elemszámnál az összeghalmaz és a szorzathalmaz esetén teljesen más típusú halmazok lesznek extrémálisak (számtani, illetve mértani sorozatok).

Van-e olyan halmaz, ahol az összeghalmaz és a szorzathalmaz egyszerre kicsi lesz?

Erdős Pál kérdése: Mit tudunk mondani az A számhalmaz $\max\{|A + A|, |A \cdot A|\}$ paraméteréről?

Sejtés (Erdős—Szemerédi-sejtés)

Minden pozitív ϵ -ra

$$\min_{A \subseteq \mathbb{R}, |A|=n} \max\{|A + A|, |A \cdot A|\} = \Omega(n^{2-\epsilon}).$$

A sejtés mind a mai napig nyitott.

Elekes György tétele

Mi egy rész eredményt bizonyítottunk (amelynél már erősebb becslések is ismertek).

Tétel (Elekes György 1997)

Elég nagy n -re

$$\min_{\substack{A \\ A \subseteq \mathbb{R}, |A|=n}} \max\{|A + A|, |A \cdot A|\} \geq \frac{1}{10} n^{5/4},$$

azaz tetszőleges n -elemű A számhalmazra
 $\max\{|A + A|, |A \cdot A|\} = \Omega(n^{5/4}).$

Elekes bizonyítása

Tegyük fel, hogy $0 \notin A$.

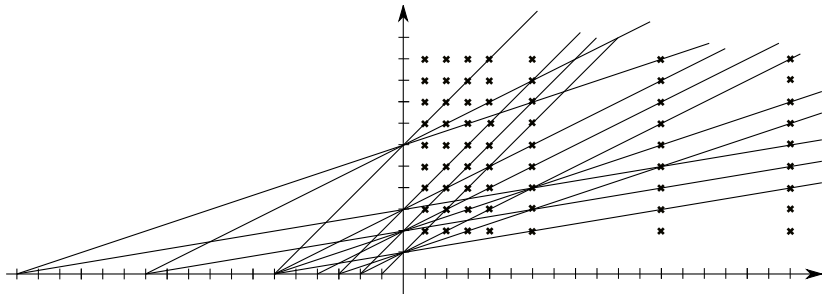
Definiálunk egy síkbeli ponthalmazt és egyeneshalmazt:

$$\mathcal{P}_A = \{(\pi, \sigma) : \pi \in A \cdot A, \sigma \in A + A\},$$

$$\mathcal{E}_A = \{e_{a,a'} : y = \frac{1}{a} \cdot x + a', a, a' \in A\}.$$

Elekes bizonyítása (folytatás)

A következő ábrán a konstrukció látható az $A = \{1, 2, 3, 6\}$ esetben.

Elekes bizonyítása (folytatás)

Számoljuk ki a pont- és egyeneshalmazunk azon paramétereit, amik a Szemerédi—Trotter-tételben szerepet játszanak:

- $|\mathcal{P}_A| = |A \cdot A| \cdot |A + A|$.
- Az $e_{a,a'}$ egyenletét tengelymetszetes alakba írjuk:
 $\frac{1}{a'} \cdot y - \frac{1}{a \cdot a'} \cdot x = 1$. Látható, hogy a tengelymetszetek (azaz a geometriai ponthalmaz) és (a, a') kölcsönösen meghatározzák egymást. Azaz $|\mathcal{E}_A| = |A|^2$.
- Mennyi az illeszkedések száma? Az $e_{a,a'}$ egyenesre illeszkednek az $(a \cdot a_1, a_1 + a')$, $(a \cdot a_2, a_2 + a')$, $\dots$, ahol $A = \{a_1, a_2, \dots\}$. Ebből $I(\mathcal{P}, \mathcal{E}) \geq |A| |\mathcal{E}| = |A|^3$.

Elekes bizonyítása (folytatás)

Használjuk fel a Szemerédi—Trotter-tételt:

$$n^3 = |A|^3 \leq I(\mathcal{P}, \mathcal{E}) \leq 4|A \cdot A|^{2/3} \cdot |A + A|^{2/3} \cdot (|A|^2)^{2/3} + 4|A \cdot A||A + A| + |A|^2.$$

Tudjuk, hogy $|A|^2 = n^2 \leq \frac{1}{3}n^3$, ha n elég nagy. Feltehető, hogy $4|A + A||A \cdot A| \leq \frac{1}{3}n^3$, hiszen más esetben a bizonyítandónál erősebb állításunk lenne.

A jobb oldal utolsó két tagját a bal oldalra véve, a bal oldalon még legalább $\frac{1}{3} \cdot n^3$ marad:

$$\frac{1}{3}n^3 \leq 4|A \cdot A|^{2/3}|A + A|^{2/3} \cdot n^{4/3}.$$

Ezekután egyszerű rendezés vezet el a bizonyítás befejezéséhez:

$$\frac{1}{12}n^{5/3} \leq |A \cdot A|^{2/3}|A + A|^{2/3}.$$

$$0,15 \cdot n^{5/4} \leq \sqrt{|A \cdot A||A + A|} \leq \max\{|A \cdot A|, |A + A|\}.$$

Vége van!

Köszönöm a figyelmet!